herpy

FIRFISLER

Sandfirfisle

Lacerta agilis

Lacerta agilis er en kraftig, kortbeint og dagaktiv øgle fra sandige heier, sanddyner og solvendte skråninger. Arten lever fra Sør-England til Bajkalsjøen, og hannen får skinnende grønne flanker i paringstiden. Den blir omtrent 20 cm, lever av insekter og trenger sol, en kald vinterdvale og helst en utendørs inngjerding.

Familie: Lacertidae Engelsk: Sand Lizard

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**15-25 cm** total lengde inkl. hale
Levealder	**6-12 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Bakkelevende og gravende**
Biotop	**Temperert skog og eng**
Vanskelighetsgrad	**Øvet**

STELL

Min. terrarium	**120 × 60 × 60 cm** L × B × H for 2 voksne dyr
Temperatur, dag	**22-30 °C**
Varmeplass	**38-45 °C**
Temperatur, natt	**12-17 °C**
Luftfuktighet	**40-60 %**
Vann	**Vannskål**
UVB	**Anbefalt** Ferguson-sone 2
Vinterhvile	**4-6 °C** 4-16 uker
Kosthold	**Insekter**
Holdes	**Parvis eller én hann med flere hunner**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**24-36 mnd.**
Kullstørrelse	**4-15 egg**
Kull per år	**1-2**
Inkubasjon	**40-45 dager** ved 24-25 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Ikke listet**
EU-vedlegg	**Ikke listet**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Lacerta agilis er en middels stor, kraftig og kortbeint øgle og den minste arten blant de grønne øglene. Voksne dyr er omtrent 18 cm i nord, og enkelte dyr på det europeiske fastlandet når 25 cm. Halen er omtrent halvannen gang så lang som kropp og hode. Hodet er bredt og spadeformet, slik at dyret raskt kan grave seg ned i sanden.

Hannen har tydelig større hode enn hunnen og får skinnende grønne flanker i paringstiden, som blekner igjen før vinteren. Hos de østlige formene kan hannen være grønn over hele kroppen. Hunnen er grå til brun og er om våren og forsommeren utspilt av egg. Begge kjønn har rader av øyeflekker (mørke flekker med lys midte) langs rygg og sider, og tegningen er så fast at enkeltdyr kan kjennes igjen på den. Nyklekte unger er lysebrune med svært tydelige øyeflekker og måler 30-60 mm fra snute til kloakk det første året og 60-90 mm det andre.

Halen kan kastes av ved fare. Den vokser ut igjen, men når ikke full lengde, og den inneholder dyrets viktigste fettreserve. Det beskrives flere underarter, blant andre *L. a. agilis*, *L. a. argus* og *L. a. exigua*, men bare få av dem kan skilles genetisk. Hybrider med *Lacerta viridis* er rapportert. Artsnavnet er latin og betyr rask.

I naturen blir dyrene i gjennomsnitt omtrent 6 år, men enkelte når 12 år og mer.

Dyret er sky, men raskt og kan venne seg til fast fôring. Det er et dyr til å observere og stelle, ikke til å håndtere.

Utbredelse og leveområde

Lacerta agilis har et av de største utbredelsesområdene blant europeiske øgler. Den finnes fra Sør-England, Frankrike og de nordlige Pyreneene gjennom Mellom- og Øst-Europa til Russland og videre østover til Bajkalsjøen og det nordvestlige Kina. Mot nord når den Sør-Sverige, Sørøst-Norge og Sør-Karelen, og mot sør Nord-Italia, Balkan og Nord-Hellas. Lenger øst finnes den i Kaukasus, det nordøstlige Tyrkia og Sentral-Asia.

I Danmark, Sverige, Nederland og England lever arten på sandige levesteder, mens den lenger sørover og østover også finnes på enger, skråninger, veikanter og i hager. Utbredelsen er ofte flekkvis, og bestandene i nordvest er små og isolerte.

> **Naturlig utbredelse:** Storbritannia, Frankrike, Andorra, Danmark, Sverige, Norge, Finland, Nederland, Belgia, Luxemburg, Tyskland, Sveits, Liechtenstein, Østerrike, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Polen, Italia, Slovenia, Kroatia, Bosnia-Hercegovina, Serbia, Montenegro, Nord-Makedonia, Albania, Bulgaria, Hellas, Romania, Moldova, Ukraina, Hviterussland, Litauen, Latvia, Estland, Russland, Georgia, Armenia, Aserbajdsjan, Tyrkia, Kasakhstan, Kirgisistan, Mongolia og Kina.

LEVEOMRÅDE

Lacerta agilis krever åpne, solrike og tørre levesteder med fast dekke i nærheten. Det kan være sanddyner, heier, strandenger, solvendte skråninger, kanter av skog og åkrer, steinbrudd og hager. I de kaldeste delene av utbredelsen er arten bundet til kystheier og sanddyner, fordi eggene må ligge i sand som varmes av sola. Dyrene soler seg helst på trestammer og i kanten av vegetasjonen og sjelden på åpen sand.

Dyrene kommer frem i mars-april, når temperaturen ligger over 12 °C. Paringen skjer i mai og fortsetter til midten av juni, og hunnen legger som regel ett kull i juni-juli. Eggene ligger i løs sand i sola og klekkes sist i august og i september. Voksne dyr forsvinner fra august, når fettreserven i hale, lever og bukhule er fylt, og søker vinterkvarter i selvgravde ganger, 30-60 cm nede i sanden eller jorden. Gangen lukkes av vind og regn, og dyret ligger uforstyrret til våren.

Stell

TERRARIET

Lacerta agilis trives best i et utendørs terrarium eller en inngjerding i full sol, der dyret får naturlig sollys, naturlig døgn- og årsrytme og levende byttedyr. Et par kan holdes i en inngjerding på 2 × 1 m. Den bør vende mot sør, ha bunn av sand og små skråninger med 45-60° helning og være lukket øverst med nett mot fugler og katter. Kantene må være tette og graves minst 30 cm ned, slik at gnagere ikke slipper inn.

Innendørs trenger et par minst 120 × 60 × 60 cm (lengde × bredde × høyde), og et større terrarium er alltid en fordel. Unger fra samme kull kan oppdrettes i grupper på seks i 90 × 45 × 45 cm.

Bunnen er sand. Kystformer holdes på vasket sand tilsatt knust østersskall eller snegleskall, heiformer på en blanding av jord, torv og fin grus. Sanden må være dyp nok til at dyret kan grave seg ned. Innred med flate steiner, skifer, korkbark og røtter, slik at det er mange solplasser. Hannene velger og forsvarer dem, så de skal ligge med jevne mellomrom, være frie for beplantning og ha en lett skråning. Plant lyng, gress og bergknapp. Steiner og røtter må ligge stødig og uten sprekker, slik at dyret ikke klemmes.

Til hunnen skal det være et lag løs, lett fuktig sand på omtrent 18 cm på et solbeskint sted, helst ved en stein eller vegg. Der graver hun redet sitt. Lokket må være tett og ha god ventilasjon.

TEMPERATUR

Lacerta agilis er et solelskende dyr. Dagtemperaturen i terrariet ligger på 22-30 °C, og solplassen skal ha en overflatetemperatur på 38-45 °C, målt med et infrarødt termometer. En solvendt sanddyne kan om sommeren nå 48 °C på toppen og ligger over 28 °C i de laveste delene, slik at dyret selv velger temperatur. Bruk halogen- eller metallhalogenspotter,

som gir kortbølget infrarød varme, og beskytt pæren mot berøring. Dyret må kunne trekke seg ned i kjølige ganger eller skygge.

Om natten faller temperaturen til 12-17 °C. Unger holdes på 22-24 °C om dagen, 15-17 °C om natten og 26-28 °C på solplassen.

Vinterdvale er nødvendig hvis dyret skal formere seg. Bare friske, velnærte dyr uten parasitter sendes i vinterdvale; syke, magre og nylig anskaffede dyr holdes våkne. Veg dyret på sensommeren og før nedtrappingen. Dagslengde og temperatur senkes gradvis over omtrent fire uker, og siste måltid gis tre uker før dvalen, slik at tarmen er tom. Dyret flyttes til en plastkasse med grus eller høvelspon, skjul og en lav vannskål, og kassen settes i et kjøleskap uten fryser eller et kjølig rom med stabil temperatur. Temperaturen senkes fra 15 °C til 4-6 °C over en uke og holdes der i 4-16 uker. Frost må unngås. Hold bunnen lett fuktig og bruk to uavhengige termometre. Kassen må være gnagersikker. Oppvåkning skjer ved å heve temperaturen til 15 °C og deretter til normal dagtemperatur. Dyret drikker først og begynner å spise når temperaturen er over 12 °C. Se også temaet om vinterdvale.

Les mer: Varme og temperatur Les mer: Vinterdvale og årstider

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Lacerta agilis kommer fra tørre, åpne levesteder, og luftfuktigheten i terrariet ligger på 40-60 %. God ventilasjon er viktigere enn fukt, og bunnen må ikke være konstant våt.

I naturen får dyret væske fra morgendugg og regn. En lav vannskål skal stå i terrariet, selv om den sjelden brukes, og vannet skiftes daglig. Sprøyt planter og steiner lett hver morgen på varme dager, slik at dyret kan slikke dråpene. Et skjul med lett fuktig sand gir et sted å søke ut av varmen. Hunnens redested holdes lett fuktig.

LYS OG UVB

Lacerta agilis soler seg størstedelen av dagen og må ha kraftig lys og UVB. Utendørs kommer UVB fra sola. Innendørs brukes T5 HO-rør med UVB over solplassen, slik at lys, varme og UVB dekker samme område og er jevnt fordelt. Ved solplassen skal UV-indeksen være 0,7-3,0, tilsvarende Ferguson-sone 2. Mål med UV-måler, og bytt rørene etter produsentens anvisning. Glass stopper UVB.

Dagslengden følger årstiden: omtrent 14 timer om sommeren, synkende til 8-10 timer om høsten, slik at dyret kommer i rytme med vinterdvalen. Solplassens spot slås på 5-8 timer midt på dagen.

Les mer: Lys og UVB

FÔRING

Lacerta agilis er en insekteter. I naturen består kosten av biller og larvene deres, gresshopper, sirisser, edderkopper, sommerfuglarver, skrukketroll og fluer. Maur unngås. Dyret tar byttedyr det kan overmanne, og leter aktivt etter dem.

I terrariet gis sirisser, gresshopper, voksmøllarver, melorm, kakerlakker og fluer i størrelser dyret kan svelge hele. Fôrdyrene må være godt gut-loadet før de gis. Dryss dem med kalk og et vitaminpreparat med D3; til dyr uten UVB oftere. Knust sepiaskall eller steinkalk i bunnen gir ekstra kalk. Hunner skal ha ekstra tilskudd i ukene før eggleggingen.

Fôringen følger været: dyret spiser når sanden er varm og lufttemperaturen over 12 °C. Voksne og unger tilbys fôr daglig i den aktive sesongen, på varme, solrike dager gjerne 2-3 ganger i små porsjoner. Om høsten fettes dyret opp før vinterdvalen, og siste måltid gis tre uker før nedkjølingen.

Les mer: Fôrdyr: hold og avl Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd

ATFERD OG HÅNDTERING

Lacerta agilis er en enslig art som bare møter artsfeller for å pare seg. Hannene er territoriale og jager rivaler bort fra de beste solplassene. Et par eller en hann med to hunner per kvadratmeter er en rolig holdform. Hannene tåler hverandre best når de er forskjellige i størrelse, og der det er mange solplasser og ingen hunner. Hunnene er fredeligere og kan dele skjul og solplass.

Hold ikke arten sammen med andre arter, slik at det ikke oppstår konkurranse om solplasser og fôr. Voksne dyr spiser gjerne unger, så unger holdes adskilt.

Et nytt dyr er sky og gjemmer seg i begynnelsen. Etter noen uker kommer det frem og tar mat fra pinsett og fingre. Unngå å gripe tak i dyret, for halen kastes av ved stress. Flytt det så sjelden som mulig.

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Hannen har større hode og grønne flanker i paringstiden, mens hunnen er grå til brun og tydelig bredere om bukhulen når hun bærer egg. Hos hannen utvikler fargene seg når dyret er kjønnsmodent. Hos unger er kjønnet vanskelig å se.

Dyrene blir kjønnsmodne etter den andre eller tredje vinterdvalen, altså ved to til tre års alder. Unger som holdes varme gjennom vinteren, vokser raskere, men det forstyrrer årsrytmen og anbefales ikke. Sett bare friske, fullvoksne dyr i avl.

PARRING

Paringen følger vinterdvalen. Dyrene må være våknet og ha spist før hannen viser fargene sine. Paringen begynner omtrent en uke etter oppvåkningen og skjer i løpet av noen uker, i naturen i mai og til midten av juni. Hannen griper hunnen i halerot eller flanke, og kopulasjonen varer 2-4 minutter. Etterpå vokter hannen hunnen i timer til dager. Hunnen parer seg ofte med flere hanner.

Hold én hann sammen med en eller to hunner. Er hunnens rygg eller halerot såret, skilles dyrene. Små arr ved halerota er normalt og viser at hunnen er paret.

EGGLEGGING OG KULL

Hunnen legger egg fire til seks uker etter paringen, i naturen i juni-juli. Et kull rommer 4-15 egg, og store hunner legger flere enn små. Én eggleggingsrunde per sesong er det vanlige, men en andre kan komme i gunstige somre. Hunnen blir tykkere, til formen på eggene kan ses gjennom huden, og hun slutter å spise før eggleggingen.

Når hun graver prøvehull, flyttes hun til et reirkammer med omtrent 18 cm løs, lett fuktig sand, korkbark og skifer. Hun graver omtrent 10 cm ned og deretter sidelengs mot en hard flate. Etter eggleggingen får hun lov til å bli noen dager og fôres rikelig, for fettreservene hennes er lave. Hun forlater redet uten å passe egg eller unger.

INKUBASJON

Eggene graves forsiktig frem og legges i en beholder med samme medium som de lå i. De må ikke vendes, og sammenklebde egg skilles ikke. Bruk vermikulitt blandet 1:1 etter vekt med vann i en plastbeholder med små lufthull. Halvfyll beholderen, press små fordypninger i mediet og legg ett egg i hver.

Ved 24-25 °C klekkes eggene etter 40-45 dager. Ved 22 °C varer inkubasjonen opptil 60 dager og ved 31 °C helt ned til 30 dager. Vedvarende temperatur under 20 °C gir dårlig klekking og svake unger, og over 29 °C gir misdannelser. Luftfuktigheten i inkubatoren er omtrent 90 %, og lokkene på beholderne luftes daglig. Befruktede egg er faste og skinner lyserødt mot lyset. Lukter eller mugner et egg, fjernes det.

OPPDRETT AV UNGER

Ungene er små (30-60 mm fra snute til kloakk det første året) og tilbys fôr fra de første dagene. Gi små sirisser, bladlus, bananfluer og andre små insekter, drysset med kalk og vitaminer. Seks unger kan holdes sammen i 90 × 45 × 45 cm med sand, flate steiner, skjul og en lav vannskål. Temperaturen er 22-24 °C om dagen og 15-17 °C om natten, og solplassen er 26-28 °C med UVB.

Voksne spiser gjerne unger, så ungene holdes i et eget terrarium. Følg med på veksten: dyr som vokser langsommere enn søsknene, flyttes til en egen enhet. Først når ungene er halvvoksne, kan de flyttes til de voksne dyrene. Første vinter får bare friske, velnærte unger vinterdvale.

Helse og vanlige feil

De fleste problemer skyldes for lite varme og UVB, ensidig fôr, for lite plass eller for høy varme uten skygge. De typiske er:

- Beinskjørhet ved manglende UVB og kalk. Gi UVB eller sol, og dryss fôret.
- Flått og midd, særlig utendørs og i fuktig bunn. Undersøk dyret regelmessig.
- Innvendige parasitter. Nye dyr holdes i karantene, og en avføringsprøve tas før vinterdvalen.
- Overoppheting på varme dager i et lukket terrarium uten skygge. Gi alltid et kjølig sted.
- Tap av halen ved stress eller kamper. Den vokser bare delvis ut igjen, og dyret mister fettreserve.
- Dårlig vinterdvale hos syke eller magre dyr. Hold dem våkne og fôret.
- Eggleggingsproblemer hvis det ikke er et egnet redested. Hunnen er urolig og graver.

Et friskt dyr har klare øyne, fyldig hale og god appetitt. Søk veterinær med erfaring med krypdyr hvis dyret ikke spiser, går ned i vekt eller er sløvt.

Les mer: Karantene og hygiene

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.